Miriyeva Səbinə Cövdət
Azərbaycan Dillər Universiteti
e-mail: sebineismayilova2001@gmail.com

FRANSIZ DİLİNDƏ ŞƏXSİZ İFADƏLƏRİN TARİXİ İNKİŞAFI

Açar sözlər: *Fransız dili, şəxsiz ifadələr, tarixi inkişaf, təkamül, təhlil*
Keywords: *French language, impersonal expressions, historical development, evolution, analysis*
Ключевые слова: *французский язык, безличные выражения, историческое развитие, эволюция, анализ*

Bu tədqiqat fransız dilində şəxssiz ifadələrin tərifini və mahiyyətini əhatə edərək, onların qrammatik, semantik və pragmatik aspektlərini təhlil etmişdir. Şəxssiz ifadələr dilin zənginliyini və ifadə gücünü artıran vacib elementlərdir. Onların dərindən öyrənilməsi və başa düşülməsi fransız dilinin tədqiqində və tədrisində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Fransız dilində şəxssiz ifadələrin tarixi inkişafı, dilin ümumi təkamülü və qrammatik strukturların dəyişməsi ilə sıx bağlıdır. Şəxssiz ifadələr, latın dilindən fransız dilinə keçid dövründə formalaşmağa başlamış və əsrlər boyu inkişaf edərək müasir fransız dilinin ayrılmaz bir hissəsinə çevrilmişdir.

Orta əsrlərdə, xüsusilə VIII-X əsrlərdə, fransız dilinin ilk yazılı nümunələri ortaya çıxmağa başladı. Bu dövrdə dil hələ də inkişaf mərhələsində idi və qrammatik strukturlar tam formalaşmamışdı. Şəxssiz ifadələrin ilkin formaları da məhz bu dövrdə yaranmağa başladı. Bu ifadələr əsasən təbiət hadisələrini və ümumi vəziyyətləri təsvir etmək üçün istifadə olunurdu. Məsələn, "pluovre" (yağış yağmaq) və "neif" (qar yağmaq) kimi fellər şəxssiz şəkildə istifadə edilirdi.[1, s.12].

XII-XIII əsrlərdə, fransız dilində şəxssiz ifadələrin istifadəsi artmağa başladı. Bu dövrdə yazılı ədəbiyyat və poeziya inkişaf edirdi və dilin qrammatik strukturları daha da mürəkkəbləşirdi. Şəxssiz ifadələr artıq təkcə təbiət hadisələrini deyil, həm də insanın daxili vəziyyətlərini, duyğularını və ümumi həqiqətləri ifadə etmək üçün istifadə olunurdu. Məsələn, "il me poise" (mənə ağır gəlir) və "il m'ennuie" (məni darıxdırır) kimi ifadələr meydana çıxdı [2, s. 64].

XIV-XV əsrlərdə, fransız dilində şəxssiz ifadələrin qrammatik quruluşu daha da dəqiqləşdi. Bu dövrdə "il" şəxs əvəzliyi şəxssiz ifadələrin əsas elementi kimi formalaşdı. "Il" artıq konkret bir subyekti ifadə etməyən, lakin cümlənin qrammatik tələblərinə uyğun olaraq istifadə edilən bir əvəzliyə çevrildi. Bu, dilin sintaktik strukturunun sabitləşməsinə və ifadə imkanlarının genişlənməsinə səbəb oldu.

XVI əsrdə, fransız dili klassik dövrə qədəm qoydu. Bu dövrdə dilin standartlaşdırılması və normallaşdırılması üçün böyük səylər göstərildi. Grammatiklər və dilçilər fransız dilinin qrammatik qaydalarını yazmağa və sistemləşdirməyə başladılar. Şəxssiz ifadələr də bu qaydaların tərkib hissəsi olaraq nəzərə alındı. Məsələn, Etienne Dolet və Robert Estienne kimi dilçilər şəxssiz fellərin və ifadələrin istifadəsini təhlil etdilər və onların dilin qrammatik sistemindəki yerini müəyyənləşdirdilər.[3, s. 112].

XVII əsrdə, Fransada ədəbi dilin və üslubun inkişafı baş verdi. Bu dövrdə Fransız Akademiyası (Académie Française) yaradıldı və dilin normallaşdırılması üçün ciddi işlər görüldü. Şəxssiz ifadələr ədəbi dilin və üslubun vacib elementi kimi qəbul edildi. Yazıçılar və şairlər şəxssiz ifadələrdən geniş istifadə edərək, əsərlərində daha təsirli təsvirlər və emosional ifadələr yaratdılar. Məsələn, Molière və Racine kimi dramaturqlar şəxssiz ifadələri personajların duyğularını və ümumi vəziyyətləri ifadə etmək üçün istifadə etdilər.

XVIII əsrdə, Maarifçilik dövründə, fransız dili Avropanın intellektual dili oldu. Bu dövrdə şəxssiz ifadələrin istifadəsi daha da genişləndi və müxtəlif sahələrdə, xüsusilə fəlsəfə və elmi yazılarda istifadə olundu. Voltaire, Rousseau və Diderot kimi filosoflar şəxssiz ifadələrdən istifadə

edərək, obyektiv fikirləri və ümumi həqiqətləri ifadə etdilər. Bu, dilin daha analitik və rasional bir alət kimi qəbul edilməsinə səbəb oldu.[4,s. 19].

XIX əsrdə, romantizm və realizm ədəbi cərəyanlarının təsiri altında, şəxssiz ifadələrin istifadəsi yeni məna çalarları qazandı. Yazıçılar insanın daxili dünyasını, təbiətlə əlaqələrini və cəmiyyətin problemlərini təsvir etmək üçün şəxssiz ifadələrdən istifadə etdilər. Məsələn, Victor Hugo və Gustave Flaubert əsərlərində şəxssiz ifadələr vasitəsilə atmosferi və emosional vəziyyətləri təsvir etdilər.

XX əsrdə, fransız dilində şəxssiz ifadələrin istifadəsi müasir dillə uyğunlaşaraq inkişaf etdi. Bu dövrdə dilin sadələşdirilməsi və danışıq dilinin yazıya daha çox əks olunması baş verdi. Şəxssiz ifadələr gündəlik danışıqda və yazıda geniş istifadə edilməyə başladı. Bundan əlavə, şəxssiz ifadələr dilin müxtəlif sahələrində, o cümlədən hüquq, texnika, elmi tədqiqatlar və mediada aktiv şəkildə istifadə olundu. Bu, dilin funksional və ünsiyyət imkanlarının genişlənməsinə töhfə verdi.

Müasir dövrdə, şəxssiz ifadələr fransız dilinin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Onlar dilin qrammatik və semantik strukturlarını zənginləşdirir və danışanlara müxtəlif məna və üslub çalarlarını ifadə etməyə imkan verir. Dilçilər və qrammatiklər şəxssiz ifadələrin funksiyalarını və istifadəsini araşdırmağa davam edirlər. Bu tədqiqatlar dilin tədrisi və öyrənilməsi üçün vacibdir. [5, s. 213].

Şəxssiz ifadələrin tarixi inkişafı göstərir ki, onlar dilin təbii təkamülünün nəticəsidir. Cəmiyyətin dəyişməsi, mədəniyyətin və düşüncə tərzinin inkişafı dilin strukturlarına da təsir edir. Şəxssiz ifadələr insanların ümumi vəziyyətləri, təbiət hadisələrini, duyğuları və obyektiv faktları ifadə etmək ehtiyacından yaranmışdır. Bu ifadələr vasitəsilə dil daha çevik və ifadəli hala gəlmişdir.

Fransada XIX əsrdən bu günə qədər mətbuat və şəxsi dilin inkişafı bir neçə mühüm mərhələdən keçmişdir. Bu dövr ərzində texnologiya, siyasət və cəmiyyət dəyişərək mətbuatın strukturunu və şəxsi ünsiyyət vasitələrini yenidən formalaşdırmışdır. Gəlin, hər bir mərhələni ətraflı şəkildə araşdıraq [6, s. 101].

1. Əsr: Mətbuatın Sürətli İntişarı və Şəxsi Dilin Formalizasiyası

Mətbuatın inkişafı:

• Sənaye İnqilabının Təsiri: Sənaye İnqilabı mətbuatın geniş yayılmasına səbəb oldu. Çap texnologiyaları inkişaf edərək qəzet və jurnalların kütləvi istehsalını təmin etdi. Bu dövrdə qəzetlər geniş auditoriyaya xidmət etməyə başladı, cəmiyyətdə məlumat və maarifləndirmə mənbəyinə çevrildi.

• Qəzetlərin Yüksəlişi: “Le Figaro” (1826), “Le Petit Journal” (1863) və “Le Monde Illustré” kimi qəzetlər yaranaraq oxucu kütləsi arasında populyarlıq qazandı. Xəbərlər yalnız gündəlik hadisələr deyil, həmçinin ədəbiyyat, elm və siyasət haqqında məlumatları da ehtiva etməyə başladı.

• Mətbuatın Siyasi Rolunun Artması: Mətbuat Fransa inqilabından sonra azadlıq, bərabərlik və vətəndaş hüquqları ideyalarının yayılmasında mühüm rol oynadı. Qəzetlər ictimai fikri formalaşdırmaqla yanaşı, siyasi ideologiyaları daşıdı və mərkəzləşdirilmiş dövlətə qarşı xalqın səsini çıxartdı. Bu dövrdə mətbuat bir növ “dördüncü hakimiyyət” olaraq qəbul edilməyə başlandı.

2. XX Əsr: Radio, Televiziya və Mətbuatın Təkamülü [3, s.112].

XX əsrdə mətbuatın təsir dairəsi radio və televiziyanın yaranması ilə genişləndi, şəxsi dil də müəyyən dəyişikliklərə məruz qaldı.

Mətbuatın inkişafı:

• Radio və Televiziyanın Yaranması: 20-ci əsrin əvvəllərində radio, daha sonra isə televiziya geniş yayıldı. 1920-ci illərdə radio xəbər və əyləncə vasitəsi kimi populyarlaşdı. “Radio France” (Fransa Dövlət Radiosu) və digər özəl radiolar ölkədə əsas informasiya mənbələrindən birinə çevrildi.

• Televiziyanın Təsiri: 1950-ci illərdən etibarən televiziya kütləvi informasiya vasitəsi olaraq gücləndi. Fransa dövlət televiziyası (ORTF) 1964-cü ildə yaradılaraq xəbər yayımına başladı. Televiziya xəbərləri cəmiyyətdə əsas informasiya mənbələrindən birinə çevrildi.

• Jurnalistikanın Peşəkarlaşması: 20-ci əsrin ortalarında jurnalistika peşəkar şəkildə inkişaf etməyə başladı və jurnalistlər üçün etik standartlar və obyektivlik normativləri müəyyən edildi. "Le Monde" (1944) və "Libération" (1973) kimi qəzetlər obyektiv və peşəkar jurnalistikaya nümunə olaraq Fransada geniş nüfuza malik oldu.

3. XXI Əsr: İnternet, Sosial Media və Mətbuatın Yeni Şəkli

XXI əsrdə internet və sosial media Fransada həm mətbuatı, həm də şəxsi dili əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdi.

Mətbuatın inkişafı:[2, s. 64].

• Onlayn Medianın Yüksəlişi: İnternetin populyarlaşması ilə bir çox ənənəvi qəzet və jurnallar onlayn platformalar yaratdı. "Le Monde" və "Le Figaro" kimi qəzetlər onlayn versiyaları vasitəsilə daha geniş auditoriyaya çatmağa başladı. Onlayn xəbərlər daha sürətli və daha əlçatan oldu.

• Sosial Medianın Təsiri: Facebook, Twitter, Instagram kimi sosial media platformaları xəbərlərin sürətlə yayılmasına və ictimai fikrin formalaşmasına şərait yaratdı. Bu platformalarda yayılan xəbərlər ənənəvi mətbuat üçün rəqabət yaratdı. Sosial mediada hər kəsin xəbərlərə münasibət bildirmə imkanı var, bu da fərqli baxışların və xəbərlərin çoxşaxəliliyinə səbəb oldu.

• İstifadəçi Yaratdığı Məzmun və Bloglar: 21-ci əsrdə bloglar və şəxsi xəbər mənbələri populyarlıq qazandı. Artıq hər kəs xəbərləri öz şəxsi nöqteyi-nəzərindən təqdim edə bilər, bu da xəbərlərin müxtəlifliyini artırdı və jurnalistikanı demokratikləşdirdi.

Fransada XIX əsrdən bu günə qədər mətbuatın inkişafı ölkənin sosial, siyasi və texnoloji dəyişiklikləri ilə birgə irəliləmişdir. Mətbuat cəmiyyətin formalaşmasında və ictimai rəyin formalaşmasında mühüm rol oynayan siyasi və sosial prosesdir [3, s.11].

Nəticə

Fransız dilində şəxssiz ifadələr obyektivliyin qurulmasında və cəmiyyətə ünvanlanan neytral məlumatın çatdırılmasında əsas vasitədir. Onlar müxtəlif sosial, elmi və rəsmi çərçivələrdə geniş istifadə olunur və ictimai fikri şəffaf və obyektiv şəkildə formalaşdırır. Şəxssiz ifadələr, Fransız dilində obyektivliyin və neytrallığın təməl elementlərindən biridir və dilin həm şəxsi, həm də ictimai səviyyədə daha geniş qəbul edilməsinə şərait yaradır. Bu ifadələr hər kəs üçün eyni mənanı verən, subyektiv təsirlərdən azad və obyektiv məlumat mənbəyi rolunu oynayır.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Fuchs, Catherine & Le Draoulec, Anne. Structures de la langue et structures de l'énonciation.Paris, Nəşriyyat: Ophrys, 2017.
2. Hawkins, Roger. French Grammar and Usage., London, Nəşriyyat: Routledge, 2010
3. Kail, Martine. Les phrases impersonnelles en français contemporain: Syntaxe et sémantique. Paris, CNRS Éditions, 2014.
4. Riegel, Martin, Pellat, Jean-Christophe & Rioul, René. Grammaire méthodique du français. Paris, Nəşriyyat: Presses Universitaires de France (PUF), 2016.
5. Ruwet, Nicolas. Syntaxe et sémantique des propositions impersonnelles., Paris, Nəşriyyat: Seuil, 2012.
6. Wilmet, Marc. La Phrase française: Structures et typologies. Louvain-la-Neuve, Nəşriyyat: Duculot, 2016.

Miriyeva S. C.

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF IMPERSONAL PHRASES IN FRENCH

Summary

This study covers the definition and nature of impersonal expressions in French, analyzing their grammatical, semantic and pragmatic aspects. Impersonal expressions are important elements that increase the richness and expressive power of language. Their in-depth study and understanding is important in the study and teaching of the French language.

The historical development of impersonal expressions in French is closely related to the general evolution of the language and changes in grammatical structures. Impersonal expressions began to form during the transition from Latin to French and developed over the centuries to become an integral part of modern French.

Мириева С. С.

ИСТОРИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ БЕЗЛИЧНЫХ ФРАЗ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В данном исследовании рассматриваются определение и природа безличных выражений во французском языке, анализируются их грамматические, семантические и прагматические аспекты. Безличные выражения являются важными элементами, которые увеличивают богатство и выразительную силу языка. Их углубленное изучение и понимание важно при изучении и преподавании французского языка.

Историческое развитие безличных выражений во французском языке тесно связано с общей эволюцией языка и изменениями грамматических структур. Безличные выражения начали формироваться во время перехода от латыни к французскому языку и развивались на протяжении веков, став неотъемлемой частью современного французского языка.